

TÜRKİYE - ERMENİSTAN İLİŞKİLERİNİN NORMALLEŞME SÜRECİNİ BALTALAMAYI HEDEFLEYEN GİRİŞİMLER

Hazel ÇAĞAN ELBİR

Analist

Analiz No : 2022 / 34

16.12.2022

İki yıl önce, Kasım 2020de yaşanan, Azerbaycanın Ermeni işgali altındaki topraklarının büyük bir kısmının geri kazanması ile sona eren 2. Karabağ Savaşından sonra Güney Kafkasyada diplomasi trafiği her zamankinden faal bir hal almıştır. Azerbaycan Ermenistan savaşının sonucunda en dikkat çeken gelişmelerden biri de Türkiye Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi için atılan umut verici adımlardır. Bölgede barış, istikrar ve çoklu ilişkilerin iyileştirilmesinde şimdiye kadar en somut adımların atıldığı bir dönem yaşanmaktadır. İki tarafın normalleşme yolundaki diplomatik girişimleri ne kadar umut vaat etse de bölgedeki bu değişimden rahatsız olan bazı aktörlerin bu girişimleri baltalama çabası içinde olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye Ermenistan normalleşme süreci merkezimiz tarafından yakından takip edilmektedir. AVİM, konuya ilişkin çok sayıda yazı kaleme almıştır. Geçtiğimiz aylardaki gelişmeleri özetlediğimizde, 2020den sonra, Türkiye Ermenistan normalleşme sürecinde şimdiye kadarki en istikrarlı dönemin yaşandığını söyleyebiliriz. İstanbul ve Erivan arasındaki uçak seferlerinin başlatılması, Ermenistanın Türk ürünlerinin ithaline getirdiği yasakların kaldırılması, Ocak 2022de görüşmelerin başlaması[1] umut vericidir.

Normalleşme süreci Türkiye açısından iyimserlik yaratmış olsa da Ermenistanda ve diasporada büyük bir tepkinin doğmasına neden olmuştur[2]. Ermenistan eski Cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyanın danışmanlığını yapan Tarihçi Gerard Jirair Libaridian, Haziran 2021de Antalya Diplomasi Forumunda (ADF) konuşmacı olduğu bir panelde ve sonrasında Ermenistanın kendisini bölgenin bir parçası olarak görmesi gerektiğini belirtmişti. Libaridian, Türkiye ve Ermenistan arasında normalleşme adımlarının atılması gerektiğinin altını çizmişti. Ermenistan iç siyasetindeki partilerin Ermenistanın bölgedeki varlığını tam olarak anlayamadıklarını, dolayısıyla durumu düzeltme çabalarına yeteri kadar katkı sağlayamadıklarına dikkat çekmişti. Normalleşme sürecine Türkiyenin hazır olduğunu, ancak Ermenistanın önyargılı yaklaştığını söyleyen Libaridian, henüz müzakereler başlamadan sürece karşı propaganda faaliyetlerinin hız

kesmeden devam ettiğini de sözlerine eklemişti. Tarihçi Libaridian bu süreçte Ermenistandaki genç neslin toplumdaki pek çok bireye göre çok daha araştırmacı olduğunu ve normalleşme karşıtı propagandaya eleştirel yaklaştığını vurgulamıştı[3]. Libaridian, normalleşme sürecinin bölge için pek çok avantajı olabileceğinin belirtmiştir.

Sürece en büyük tepki Ermeni diasporasının örgütlü teşkilatı Ermeni Devrimci Federasyonundan (ARF) gelmiştir. Azerbaycanın işgal altındaki topraklarını geri kazandığı 2. Karabağ Savaşında mağlup olan Ermenistan, Türkiyeyi de yenilgisinin bir sebebi olarak görmektedir. Dolayısıyla Ermenistandaki ARF ve benzeri yapılar Türkiye ile normalleşme sürecini tehdit olarak algılamaktadır. Ancak, normalleşme sürecine kuşku ile yaklaşan yalnız aşırı ve fanatik Ermeni örgütleri değildir. Diasporayı barındıran bazı batılı ülkeler de bu girişimleri sabote etmeye yönelik faaliyetlerine hız vermişlerdir.

İki ülke arasındaki normalleşme süreci başlamadan, bir Pontus konusu yoktan var edilmeye çalışılmıştır. Bu konuda Türkiyeyi suçlamayı amaçlayan sayısız konferans düzenlenmiştir, düzenlenmeye devam etmektedir. Bu girişimlerin arkasında Ermeni diasporasının da Yunan – Rum ikilisiyle ortak çabaları olduğu bilinmektedir[4].

Benzer şekilde, Türkiye son dönemde, İzmir yangını olarak bilinen ve gerçeklerin üstünün kapatılmaya çalışıldığı bir gelişme ile de karşı karşıyadır. İddiaya göre, Eylül 1922 yılında İzmir, Osmanlı tarafından Rumları ve Ermenileri yok etmek için ateşe verilmiştir. Gerçekte olan ise, yangının İzmirin Ermeni mahallesinde başlatılması ve Osmanlıyı suçlayan iddiaların aksine yangına Ermeni ihtilalci milliyetçileri tarafından destek verilmesidir[5]. Bu gerçekler bilimsel ve tarihsel verilerle ortaya konmasına rağmen özellikle Ermeni diasporasının ve Yunan film sektörünün sahte çığırtkanlıkları ve pervasız propagandaları ile bastırılmaya çalışılmaktadır. Buna en son örnek ise yakın geçmişte vizyona giren Smyrna isimli filmdir. Film, gerçeklerle ilgisi bulunmayan, tarihsel olarak hiçbir güvenilir tarafı olmayan bir kara propaganda ürünüdür. Bu son örnek, normalleşme sürecini baltalama girişimlerinden yalnız biridir.

Güvenilir olmamak, tarihi gerçekleri çarpıtmak ve kara propaganda demişken, normalleşme sürecine alerjisi olan bir diğer ismin ise Ermeni propagandasının önde gelen aktörlerinden Türk akademisyen Taner Akçam olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Adıgeçen, Dersim 1937-1938 Tertele Oral History Project[6], adıyla bir girişimde bulunmuştur. Projede 350den fazla mülakat yapıldığı ifade edilmektedir. Konusundan ayrı olarak, bu girişimin niteliği dikkat çekmektedir. Tarafsız ve bilimin ışığında ilerleyen tarihçiler tarafından değerlendirildiğinde, uydurma ve yalan pek çok husus bulacakları bu mülakatlar demeti, 1937-1938de de bir soykırım işlendiği iddiasına mesnet yapılmak istenmektedir. Benzer sözlü mülakatlar, Ermeni iddialarının akıllara yerleştirilmesinde en çok başvurdukları yöntem olmuştur. Benzer bir girişime bir kez daha şahit olunmaktadır. Bu girişimin sözlü mülakat olması baştan sona şüphe taşıyan bir kaynak türüdür, doğrulama olanağı yoktur.

Normalleşme sürecinin darbe almasına yönelik girişimler dikkate alındığında, Ermenistan hükümetinin de bu girişimlerin dışında kaldığını söylemek maalesef mümkün değildir. Ermenistanın özellikle son dönemde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Yunanistan ile diplomasi trafiği artmıştır. Haziran 2022de Yunanistan Savunma Bakanı yardımcısı

Ermenistanı ziyaret etmiştir. Yine Haziran ayında, Atinada Ermenistan, Yunanistan ve GKRY arasında diaspora konularında Üçlü İşbirliği Memorandumu imzalanmıştır. 27 Haziran tarihinde ise, Ermenistan Dışişleri Bakanı Ararat Mirzoyan, iki günlük bir çalışma ziyareti için Yunanistana gitmiştir. Burada Başbakan Kiriakos Miçotakis tarafından kabul edilmiştir. Ziyarette Yunan Ermeni kardeşliğine vurgu yapılmış, yalnız ikili değil, üçlü oluşumun geleceğine de dikkat çekilmiştir. Ayrıca, Körfez-Karadeniz uluslararası ulaşım transit koridoru oluşturmak için çok taraflı bir anlaşma imzalanmasının önemini vurguladıklarını, Ermenistan-AB ortaklığı ve Ermenistan-Doğu Ortaklığı konularında görüş alış-verişinde bulunduklarını da açıklamışlardır. Görüşmeler sonunda, iki ülke Dışişleri Bakanlıkları arasında bir işbirliği memorandumu imzalanmıştır. Üçlü cephenin dışişleri bakanları BM genel Kurulu 77.inci oturumu münasebetiyle bulundukları New Yorkta da 19 Eylül tarihinde bir araya gelmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı ise 27 Eylülde resmi bir ziyaret için Ermenistana gitmiştir. Bu, Yunanlı Bakanın Ekim 2020den sonra ikinci ziyareti olmuştur. Temaslarında Başbakan ve Savunma bakanı ile de görüşmüştür. Konuşmalarında Azerbaycanı ve Türkiyeyi hedef alan Yunanlı bakan, Türkiye Kafkaslarda olsun, Egede olsun barışı ve istikrarı bozarak son karışıklıklardan yararlanmaya çalışmaktadır demiştir. Ermenistan ve Yunanistan Başbakanları 7 Ekimde Pragda Avrupa Siyasi Topluluğu zirvesi çerçevesinde görüşmüşler ve üçlü cephe işbirliğini tekrar vurgulamışlardır[7].

Süreci baltalama girişimlerine başka bir örnek ise, 28 Kasım 2022 tarihinde Constant Méheut tarafından kaleme alınan bir The New York Times makalesidir[8]. Makalede, Pariste bulunan Musée de lHomme yani İnsan Müzesinin skandal niteliği taşıyan bir boyutuna dikkat çekilmektedir. Müzenin içeriği bir sır değildir. Müzede açıkça Fransanın tarih boyu gerçekleştirdiği sömürgeciliğinin bir özeti sergilenmektedir. Ancak, söz konusu The New York Times makalesinde bilinenden çok daha fazlasına vurgu yapılmıştır. Makaleden anlaşıldığı üzere, müzenin altında, yani sergilenmeyen kısımda Afrikalı kabile şeflerinin, Kamboçyalı isyancıların, Okyanusyadaki yerlilerin kalıntılarını içeren 18,000 kafatası bulunmaktadır. Bu kapsamda, aralarında beş Ermeniye ait olduğu iddia edilen kafatasları olduğu bilgisi de paylaşılmıştır. Ancak, müzenin sunduğu bilgiler bazı tarihçiler tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Madagaskardan gelen kalıntıları inceleyen tarihçi Klara Boyer-Rossol, müzenin kimlik belirleme politikasının kısıtlayıcı olduğunu, gerçekçi olmadığını belirtmiştir.[9] Kafataslarının çoğunun belgelenmeden toplandığını ve müzenin bu özensiz davranışının akademik çalışmalara engel teşkil ettiğini söylemiştir. Böyle bir özensizlik içinde 5 kafatasının nasıl olup da iddia ettikleri gibi Ermenilere ait olduğunu söyleyebildikleri ise başlı başına provokatif bir yaklaşımdır. Ayrıca bu nasıl sapkın bir düşüncedir ki sömürdükleri coğrafyalardaki halkların kafatasları sergilenebilmektedir. Bunun bir örneği Namibya vakasında Almanyada yaşanmıştır. Nitekim Namibya kafatasların tazminat olarak geri istemiştir. Söz konusu müze, sömürgeciliğin, vahşetin bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Buradan da anlaşılmaktadır ki benzer vahşete imza atan sadece Almanya değildir. Sömürgecilik geçmişi Almanyadan çok daha fazla olan Fransanın daha kapsamlı bir uygulamaya gittiği böylece ortaya çıkmıştır.

Kafatası hikayesi 18,000 ile sınırlı değildir. Vahşetin meşru gösterilmeye çalışılması boyutu da mevcuttur. Fransa Kültür Bakanlığından bir temsilci, yetkililerin kalıntıların gelecekte iade edilmesini düzenleyen kapsamlı bir yasa üzerinde çalıştıklarını belirtmiştir.

Kafataslarının orada bulunması dehşeti yetmezmiş gibi bir de kimlere ait olduğunun belirlenmeye çalışılması girişimleri tüyler ürperticidir. Burada amaç nedir? Kafataslarının kimlere ait olduğunun belirlenmesi, bazı ırkların diğer başka ırklardan daha çok ölmeyi hak ettiğini mi ortaya koyacaktır? Ya da tam tersi bir durum mu tespit edilmeye çalışılmaktadır? Bilinen tek bir gerçek vardır. Konu üzerine yoğun bir şekilde çalışmaya ısrar etmenin tek bir adı vardır, ırkçılık. Fransanın Ermeni yanlısı bir yasayı geçirerek yeni bir provokasyona alet olduğunu görmek üzücüdür.

Türkiye Ermenistan normalleşme süreci hiç şüphesiz her iki taraf için de sayısız avantaj sağlayacaktır. Türkiye, yıllardan beri Ermenistan ile normalleşme adımları atmış, ancak bu adımlar bir sonuca bağlanamamıştı. 2020 sonrasında her iki taraf için de bir fırsat daha doğmuş oldu. Ancak bu fırsatın hayata geçmesinden rahatsız olan Ermeni diasporası ve yukarıdaki örneklerde görülen üçüncü taraflar süreci baltalamaya çalışmaktan vazgeçmemektedir.

Her iki taraf da normalleşme sürecine herhangi bir iç ya da dış müdahale olmadan sağlıklı bir şekilde odaklanabilirse, sürecin sağlayacağı çok ciddi avantajlar vardır. Örneğin, Türkiye Ermenistan ticareti canlandığı takdirde; Ermenistan, Gürcistan ve İranı araya sokmaksızın karşılıklı ticaret çok daha ucuz bir şekilde gerçekleştirebileceklerdir. Böylece Ermenistanda ekonomik olarak belli bir ölçüde rahatlama yaşanabilecektir. Bölgedeki çoklu ilişkilerde, barışın ve güvenliğin tesisi gelecekte pek çok konuda işbirliği anlaşmaları sağlanması konusunda umut vaat eden gelişmeler olması hiç şüphesiz normalleşme sürecine yatırım yapmaya bağlıdır.

Sonuç olarak, Türkiye Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki işbirliği daha somut bir hale bürünebilir. Çoklu ticaret ve enerji anlaşmalarının yanı sıra diplomatik ilişkilerin yoğunlaşması ve hız kazanması bölgenin bir bütün olarak kalkınmasına olanak sağlayabilecektir. Tüm bu olumlu ihtimallerin sürece zarar vermeye çalışan girişimlerin sonucunda zarar görmesi sadece tekil olarak hiçbir ülke için değil, tüm bölge halklarının geleceği için istenmeyen sonuçlar doğurabilecektir.

[1] Turgut Kerem Tuncel, Türkiye Ermenistan Arasındaki Normalleşme Girişiminde Daşnksutyunun Tepkisi, avim.org.tr, AVİM, 6 Ocak 2022, http://avim.org.tr/tr/Yorum/TURKIYE-ERMENISTAN-ARASINDAKI-NORMALLESME-GIRISIMINE-DASNAKSUTYUN-UN-TEPKISI.

[2] Tuncel, Türkiye Ermenistan Arasındaki Normalleşme Girişiminde Daşnksutyunun Tepkisi.

[3] Hazel Çağan Elbir, Tarihçi Lİbaridian: Türkiye Hazır, Ermenistan Henüz Değil, academia.edu, AVİM Bülteni, 24 Haziran 2021, https://www.academia.edu/49432696/TARİHÇİ_LİBARİDİAN_TÜRKİYE_HAZIR_ERMENİSTAN_HENÜZ_DEĞ
.

[4] Mustafa Serdar Palabıyık, Yıldız Deveci Bozkuş, Pontus Meselesi: Genel Bir Bakış,Uluslararası Suçlar ve Tarih, 2011, Sayı: 11/12, https://avim.org.tr/tr/Dergi/Uluslararasi-Suclar-ve-Tarih-International-Crimes-and-History/11/pdf.

[5] Maxime Gauin, İzmir Yangınının Yeniden Değerlendirilmesi, academia.edu, Ermeni Araştırmaları, 2018, s. 59. https://www.academia.edu/36876566/Izmir_Yanginin_Yeniden_Değerlendirilmesi.

[6] Dersim 1937-38 Tertele Oral History Project, internaitonal.ucla.edu, The Promise Armenian Institute, 23 Kasım 2022, https://www.international.ucla.edu/armenia/article/260185.

[7] Alev Kılıç, Olaylar ve Yorumlar, Ermeni Araştırmaları, Sayı: 72, Kasım 2022, https://avim.org.tr/tr/Duyuru/ERMENI-ARASTIRMALARI-DERGISI-72-SAYISI-YAYINLANDI.

[8] Constant Méheut, A Paris Museum Has 18,000 Skulls. Its Reluctant To Say Whose, nytimes.com, The New York Times, 28 Kasım 2022, https://www.nytimes.com/2022/11/28/arts/design/france-human-remains-restitution-skulls.html%2018000.

[9] Constant Méheut, A Paris Museum Has 18,000 Skulls. Its Reluctant To Say Whose.

Yazar Hakkında :

Hazel Çağan-Elbir AVİM'de analist olarak çalışmaktadır. Çağan-Elbir, Atılım Üniversitesi Politik Ekonomi bölümünde doktora çalışmalarına devam etmektedir.

Atıfta bulunmak için: ELBİR, Hazel ÇAĞAN. 2026. "TÜRKİYE - ERMENİSTAN İLİŞKİLERİNİN NORMALLEŞME SÜRECİNİ BALTALAMAYI HEDEFLEYEN GİRİŞİMLER." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2022 / 34. Aralık 16. Erişim Kasım 22, 2026. https://avim.org.tr/tr/Analiz/TURKIYE-ERMENISTAN-ILISKILERININ-NORMALLESME-SURECINI-BALTALAMAYI-HEDEFLEYEN-GIRISIMLER

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır